

МОБІЛІЗАЦІЙНИЙ КЕЙС УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ

THE MOBILIZATION CASE OF UKRAINE: MODERN STATE AND REFORM PERSPECTIVES

Курінний Є.В., д.ю.н., професор,
професор кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізький національний університет

Набута практика проведення мобілізаційних заходів в нашій країні, спонукає до критичного аналізу та своєчасних висновків спрямованих на усунення існуючих недоліків та помилок, тому зростає актуальність розгляду питань сучасного стану та перспектив реформування мобілізаційного кейсу України.

Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 року встановлено правові основи мобілізаційної підготовки та мобілізації в нашій державі. За результатами вивчення зв'язків між термінами «особливий період», «мобілізаційна підготовка» та «мобілізація», запропоновано визначення мобілізаційного кейсу як сукупності законодавчо визначених, взаємопов'язаних заходів мобілізаційної підготовки і мобілізації, спрямованих на підвищення готовності держави до можливого настання особливого періоду та виходу з нього за допомогою своєчасної та якісної мобілізації (вузький кейс). Також, у ролі складової даної справи може розглядатись накопичений досвід, сформований за результатами світової та вітчизняної практики реалізації заходів мобілізаційної підготовки та мобілізації (широкий кейс). Поділ мобілізаційного кейсу на широкий і вузький формати дозволить, за допомогою першого підходу – комплексно дослідити теорію і практику цього важливого явища, а у межах другого (вузького) варіанту – здійснити нормативно-правову фіксацію заходів його локального або загального реформування. Констатується, що дев'ятимісячний досвід перебування України в умовах особливого періоду, спричиненого широкомасштабною агресією РФ, дозволяє визнати як задовільний стан вітчизняного мобілізаційного кейсу у частині проведених цьогогоріч трьох хвиль мобілізації. Значна частина припущених помилок під час здійснення заходів мобілізаційної підготовки з боку українських владних інституцій, була фактично знівельована завдяки різноплановій допомозі західних партнерів. Перспективи бажаного варіанту реформування мобілізаційного кейсу Україні зумовлені можливістю створення у післявоєнний період українських сил оборони за моделлю сучасних високотехнологічних армій провідних держав світу.

Ключові слова: мобілізаційний кейс, особливий період, оборона, мобілізаційна підготовка, мобілізація, реформування.

The acquired practice of conducting mobilization measures in our country encourages critical analysis and duly conclusions aimed at eliminating existing shortcomings and mistakes, hence the relevance of considering the current state and prospects for reforming the mobilization case of Ukraine is increasing.

The Law of Ukraine "On Mobilization Preparation and Mobilization" dated October 21, 1993, established the legal fundamentals for mobilization preparation and mobilization in our country. After analysing the connections between the concepts of "special period", "mobilization preparation" and "mobilization", the author puts forward a definition of mobilization case as a set of legally prescribed and interrelated measures of mobilization preparation and mobilization designed to advance the state's readiness for the potential occurrence of the special period and its termination via well-timed and high-quality mobilization (a narrow case). The division of the mobilization case into broad and narrow formats will allow, by employing the first approach, to comprehensively investigate the theory and practice of the relevant important phenomenon, and within the limits of the latter (narrow) option – to carry out regulatory and legal fixation of measures for its local or general reforms. It is noted that the nine-month experience of Ukraine's stay in a special period caused by the large-scale aggression of the Russian Federation allows us to recognize it as a satisfactory state of the domestic mobilization case in terms of the three waves of mobilization carried out this year. A good part of the mistakes made during the implementation of mobilization preparation by the Ukrainian authorities was actually eliminated due to the multifaceted support of Western partners. The prospects for the desired option of reforming Ukraine's mobilization case are determined by the formation of post-war Ukrainian defense forces following the model of the modern high-tech armies of the world's leading states.

Key words: mobilization case, special period, defense, mobilization preparation, mobilization, reforming.

Постановка проблеми. Питання мобілізації та мобілізаційної підготовки є невід'ємною складовою забезпечення оборони для будь-якої країни, яка приділяє належну увагу готовності дати гідну та потужну відсіч потенційному супротивнику у разі реальної загрози або безпосередньої воєнної агресії з його боку, як відбувається в зараз в Україні починаючи з 24 лютого 2022 року.

Мобілізаційна підготовка та мобілізація є взаємодоповнюючими та обопільно залежними соціальними елементами, які у сукупності складають основу єдиного кейсу (справи, явища, проблеми).

Термін «мобілізація» уперше був використаний Пруссією в середині XIX сторіччя, походить це слово від французького mobilisation, що означає приводити у рух (до руху). Фактично, мобілізація означає переформатування Збройних Сил країни з мирного стану у воєнний.

Під час мобілізації у надзвичайний (воєнний) стан, окрім армії, переводяться усі основні сфери держави – економічна, адміністративно-політична, соціально-культурна. Особливо посилення заходів державного управління відбувається у таких ключових галузях як промисловість, сільське господарство та продовольство, енергетика, транспорт, зв'язок, охорона здоров'я, засоби масової інформації, освіта.

Мобілізація залежно від поставлених цілей може відкритою або прихованою, за масштабами – частковою чи загальною.

Характерними прикладами масового здійснення загальних мобілізацій є Перша та Друга світові війни.

Під час Першої світової війни понад 4,5 мільйонів українців воювали у складі армій двох імперій – Австро-Угорської та Російської. У серпні 1914 року, після двотриденних мобілізаційних заходів, армії провідних європейських держав ставали багатомільйонними (3,8 млн у Німеччині, 2,3 млн. в Австро-Угорщині, 5,3 млн. в Росії, 3,8 млн. у Франції). До завершення мобілізації зазвичай не проводили великих воєнних дій, а лише окремі операції з прикриття кордонів і захоплення стратегічних об'єктів. Мобілізаційні плани штаби розробляли протягом кількох років, прораховували маршрути та графіки руху кожного військового ешелону. Вважалося, що саме швидка мобілізація надасть перевагу країні, яка проведе її у найкоротші терміни. Таким чином оголошення загальної мобілізації сприймалося супротивником як оголошення війни [1].

У ході Другої світової війни радянські мобілізації на території України були частиною загальносоюзної призовної кампанії, зорієнтованої від перших місяців війни

не на формування дієвої стратегії, навчання й підготовку військ до ведення бойових дій, а на здобуття перемоги за рахунок значної кількісної переваги в живій силі. Під час війни в УРСР вони відбувалися двома хвилями. Перша (від 23 червня 1941 року до повної окупації республіки в липні 1942-го) збігалася в часі з оборонними боями, а друга (1943–1945) – із проведенням наступальних операцій Червоною армією, як на території України, так й на захід від неї.

В умовах другої хвилі були змінені правила призову. В наказі ставки верховного головнокомандувача від 9 лютого 1942 року було зазначено: «Оскільки діюча армія повинна своєчасно діставати поповнення живою силою, а підготовлений військовий контингент тилу через транспортні труднощі затримується в дорозі й прибуває в діючі частини несвоєчасно, військові ради армій дістають дозвіл на самостійне поповнення своїх частин живою силою в ході наступу». Таким чином, проводили набір щойно звільненого населення у свої підрозділи могла сама Червона армія, котра наступала. Армійські призовні комісії рекрутували чоловіків віком від 17 до 50 років, зокрема із числа тих, хто з початку війни не був мобілізований на фронт. Армійському командуванню наказано було терміново сформувати запасні полки, що мали здійснювати відбір, призов і 15-денну бойову підготовку мобілізованого контингенту в зоні дії своїх армій.

За підрахунками дослідників, упродовж другої хвилі мобілізації з території України до лав РСЧА було відправлено від 2,7–3 млн до 4 млн осіб. А загалом за роки війни червоноармійську форму одягло понад 7 млн жителів УРСР, що становило майже 23% особового складу Збройних сил Радянського Союзу [2].

Питання мобілізації в теперішній Україні набули своєї актуальності ще вісім років тому, після початку російської агресії у березні 2014 року. У період 17 березня 2014 – 14 січня 2015 років, у нашій країні було проведено шість хвиль відкритої часткової мобілізації.

В наслідок повномасштабної військової агресії РФ проти України 24 лютого 2022 року, Указом Президента України з метою забезпечення оборони держави, підтримання бойової і мобілізаційної готовності Збройних Сил України та інших військових формувань, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до частини другої статті 102, пунктів 1, 17, 20 частини першої статті 106 Конституції України було оголошено проведення загальної мобілізації на 90 діб. Даний указ було затверджено Законом України № 2105-IX від 3 березня 2022 року.

Після завершення визначеного 90 добового терміну, здійснення загальної мобілізації в Україні продовжувалося також на вказаний строк відповідними указами Президента України від 17 травня № 342/2022 та від 12 серпня № 574/2022 поточного року з наступними затвердженнями законами України від 22 травня 2022 року № 2264-IX та від 15 серпня 2022 року № 2501-IX.

Тобто, проведення загальної мобілізації в Україні в умовах відбиття воєнної агресії з боку РФ триває і дотепер, та напевно буде продовжуватися до завершення війни, бо Збройні Сили України (враховуючи зрозумілі об'єктивні причини) потребують постійного доукомплектування особового складу.

Під час здійснення мобілізаційних заходів, у нашій державі накопичується значний і різноманітний досвід, що не виключає як оперативного корегування відповідної нормативної бази, так й більш ґрунтовного реформування даної справи у післявоєнний час.

Проблематика дослідження мобілізації та безпосередньо пов'язаних з нею супутніх заходів, що утворюють своєрідний мобілізаційний кейс, не зважаючи на свою актуальність, поки що не набула помітної зацікавленості з боку широкого загалу українських науковців – насамперед,

фахівців з адміністративного права, норми якого займають провідне місце у регулюванні відносин мобілізації. Науково-теоретичною основою для вивчення цієї важливої оборонної складової, можуть слугувати праці таких відомих учених як: В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, І.П. Голосніченко, В.М. Гаращук, Р.А. Калюжний, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, В.Я. Настюк, О.І. Харитовнова та ін.

Набула практика проведення теперішніх мобілізаційних заходів в Україні, спонукає не тільки до їх схвального оцінювання, а й критичного аналізу та своєчасних висновків, спрямованих на усунення існуючих недоліків та помилок, тому розгляд особливостей сучасного стану та перспектив реформування мобілізаційного кейсу України є **метою** даної роботи.

На початку викладення основного матеріалу, необхідного зазначити, що уся нормативно-правова база, яка прямо або опосередковано стосується мобілізації в Україні складається із значного переліку законодавчих і підзаконних (зокрема й відомчих) актів, норми яких регламентують порядок організації та забезпечення оборони, мобілізації та мобілізаційної підготовки, проходження служби військовослужбовців та соціального захисту їх та членів їх сімей – починаючи з відповідних конституційних положень і завершуючи наказами окремих міністерств.

Зокрема, регулювання відносин мобілізації передбачене нормами статей 65, 85, 102, 106 та 117 Конституції України; ст.336 Кримінального кодексу України, ст. 210-1 КУпАП; окремими статтями Кодексу цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року; законів України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року, «Про Збройні Сили України» від 6 грудня 1991 року, «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року, наведеними вище відповідними указами Президента України та законами, що їх затверджують, а також Постановами Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Положення про військово-транспортний обов'язок» № 1921 від 28 грудня 2000 року (в редакції урядової постанови № 405 від 17 червня 2015 року); «Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників та військовозобов'язаних» № 912 від 7 грудня 2016 року.

Цільове законодавство, що регламентує мобілізаційну діяльність складають: Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 року; постанови Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Типового положення про мобілізаційний підрозділ органу державної влади, іншого державного органу» № 587 від 27 квітня 2006 року, «Про затвердження Порядку бронювання військовозобов'язаних за органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та підприємствами, установами і організаціями на період мобілізації та на воєнний час» (в редакції урядової постанови від 11.01.2018 № 12, «Про затвердження Порядку проведення перевірок стану та оцінки мобілізаційної готовності національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, адміністративно-територіальних одиниць України» № 796 від 11 жовтня 2017 року, «Про підвищення кваліфікації з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації» № 719 від 14 серпня 2019 року; Розпорядження Уряду України № 493-р від 18 березня 2015 «Про затвердження переліків посад і професій військовозобов'язаних, які підлягають бронюванню на період мобілізації та на воєнний час»; Наказ МОН України № 1080 від 6 серпня 2019 року «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення мобілізаційного плану закладами освіти, підприємствами, установами та організаціями Міністерства освіти і науки України».

Напевно не можна категорично стверджувати, що наведені списки нормативної бази регулювання мобілізаційних відносин є вичерпними, цілком не виключено

відсутність в них кількох неосновних нормативно-правових актів. Однак, й за допомогою зафіксованого переліку можна сформулювати достатні характеристики повноти та рівня згаданої бази.

Враховуючи те, що Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 року (далі Закон) встановлює правові основи мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні, визначає засади організації цієї роботи, повноваження органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також обов'язки підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, повноваження і відповідальність посадових осіб та обов'язки громадян щодо здійснення мобілізаційних заходів, пропонується докладніше зупинитися на ключових положеннях цього законодавчого акту.

Так, у нормах ст. 1 Закону зафіксовані визначення основних термінів, зокрема це: мобілізаційна підготовка; система управління мобілізаційною підготовкою; мобілізація; особливий період; демобілізація; мобілізаційний план; мобілізаційні завдання (замовлення); спеціальні формування; основні показники мобілізаційного плану та мобілізаційні потужності.

Розглядаючи такі ключові терміни як особливий період, мобілізаційна підготовка та мобілізація, необхідно зазначити, що під особливим періодом (абзац 5 ст. 1 Закону) пропонується розуміти – період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Визначення мобілізаційної підготовки наводиться у абзаці 2 ст. 1 Закону, зокрема це – комплекс організаційних, політичних, економічних, фінансових, соціальних, правових та інших заходів, які здійснюються в мирний час з метою підготовки національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та Державної спеціальної служби транспорту (далі – Збройні Сили України, інші військові формування), сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій до своєчасного й організованого проведення мобілізації та задоволення потреб оборони держави і захисту її території від можливої агресії, забезпечення життєдіяльності населення в особливий період.

У ч. 3 ст. 3 Закону викладений зміст мобілізаційної підготовки, що складається з 30 елементів, серед яких: правове регулювання у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації; наукове і методичне забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації; підготовка національної економіки та її галузей до переведення і функціонування в умовах особливого періоду; підготовка єдиної державної системи цивільного захисту до функціонування в умовах особливого періоду; створення, розвиток та утримання мобілізаційних потужностей для задоволення потреб держави в особливий період; створення мобілізаційного резерву; підготовка й утримання в належному стані техніки та об'єктів, призначених для передачі в разі мобілізації Збройним Силам України, іншим

військовим формуванням; військовий облік призовників, військовозобов'язаних та резервістів; підготовка та накопичення військово-навчених людських ресурсів призовників, військовозобов'язаних та резервістів для комплектування посад, передбачених штатами воєнного часу; підготовка керівного складу органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, єдиної державної системи цивільного захисту, підприємств, установ і організацій до дій у разі мобілізації; планування і підготовка до технічного прикриття в особливий період об'єктів, споруд та транспортних магістралей оборонного і важливого загальнодержавного значення; підготовка до перерозподілу трудових ресурсів в особливий період; інформаційне забезпечення; підготовка до переведення редакцій друкованих засобів масової інформації і телерадіоорганізацій до роботи під час мобілізації та у воєнний час та ін.

Під мобілізацією (абзац 4 ст. 1 Закону) пропонується розуміти – комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано.

Зміст мобілізації (ч. 4 ст. 3 Закону) становить: переведення національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, а також адміністративно-територіальних одиниць України на роботу в умовах особливого періоду; переведення Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту на організацію і штати воєнного часу.

Мобілізаційна підготовка та мобілізація здійснюються на основі таких принципів (ч. 2 ст. 3 Закону): централізоване керівництво; завчасність; плановість; комплексність і погодженість; персональна відповідальність за виконання заходів щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації; додержання прав підприємств, установ і організацій та громадян; гарантована достатність; наукова обґрунтованість; фінансова забезпеченість.

Аналізуючи зв'язок між термінами «особливий період», «мобілізаційна підготовка» та «мобілізація» необхідно зазначити, що особливий період це той можливий часовий проміжок життя громадян, функціонування ключових інститутів суспільства і держави у заздалегідь особливо несприятливих умовах, спричинених війною, природними або техногенними катаклізмами, який поєднаний з реальною небезпекою для життя і здоров'я населення країни, знищення її оборонного, економічного, та інфраструктурного потенціалу.

Мобілізаційна підготовка це – постійно діючий, нормативно закріплений соціальний механізм забезпечення зростання ступеня готовності громадян, суспільства та держави до можливого настання особливого періоду.

Мобілізація – обмежена у часі оперативна, максимально швидка концентрація мобілізаційного контингенту та економічного базису країни перед або одразу ж після входження в умови дії особливого періоду.

Продовжуючи загальну характеристику окремих положень Закону, слід зазначити, що за 29 років чинності, він мав три редакції (остання датується 2 березня 2005 року), до 2012 року включно було підготовлено три редакції Закону та 5 змін у статті, а починаючи з 2014 року до його змісту внесена 31 зміна, з яких 7 тільки за поточний рік.

Не зважаючи на це, зміст окремих норм потребує корегування. Наприклад, наведене в абзаці 11 ст.1 Закону

визначення мобілізаційних потужностей як виробничих потужностей підприємств, установ і організацій, які створюються в мирний час для виробництва продукції і задоволення інших потреб держави в особливий період. Мобілізаційні потужності не підлягають приватизації, у тому числі в разі ліквідації підприємств, установ, організацій, що не відповідає існуючим реаліям співвідношення форм власності, де напевно більше 90 відсотків підприємств у сучасній Україні є приватними.

Також, критично сприймається зафіксований у ч. 2 ст. 3 Закону єдиний перелік принципів мобілізаційної підготовки та мобілізації, бо за своєю сутністю і змістом це цілком різні терміни. Для першого ключовим є принцип постійності, а для другого – швидкості (оперативності) та обмеженості у часі.

Крім того, наведений у ст. 1 Закону перелік термінів та їх визначень пов'язаних з мобілізаційною справою не є вичерпним і до вже зафіксованих 10 понять, можна додати щонайменше ще три – мобілізаційний контингент; мобілізаційна інфраструктура та мобілізаційне розосередження.

Враховуючи, що наведені приклади недосконалості цього Закону не є остаточними, цілком не виключено прийняття його четвертої редакції або принципово нового законодавчого акту.

Повертаючись до питання мобілізаційного кейсу необхідно звернути увагу, що його зміст можна обмежити лише чинною відповідною нормативною базою, у цьому випадку ми отримаємо обмежений, вузький кейс. А якщо до існуючої фактично статичної законодавчої частини додати накопичений досвід узагальненої практики його реалізації (тобто живу динамічну частку, що характеризує мобілізаційну справу) існує можливість скласти повноцінний, широкий кейс. Такий підхід сприятиме більш комплексному вивченню порушеної проблеми, виявленню існуючих недоліків та прогалин під час триваючих мобілізаційних заходів, а також запропонувати їх невідкладне або перспективне усунення.

Враховуючи викладені міркування, під **мобілізаційним кейсом** пропонується розуміти сукупність законодавчо визначених, взаємопов'язаних заходів мобілізаційної підготовки і мобілізації, спрямованих на підвищення готовності держави до можливого настання особливого періоду та виходу з нього за допомогою своєчасної і якісної мобілізації (вузький кейс). Також, у ролі складової даної справи може розглядатись накопичений досвід, сформований за результатами світової та вітчизняної практики реалізації заходів мобілізаційної підготовки та мобілізації (широкий кейс).

Поділ мобілізаційного кейсу на широкий та вузький формати дозволить, за допомогою першого підходу – комплексно і системно дослідити теорію та практику цього важливого явища, а у межах другого (вузького) варіанту – здійснити нормативно-правову фіксацію заходів його локального або загального реформування.

На думку секретаря РНБО Олексія Данілова, яку він озвучив 21 жовтня 2022 року, в Україні відсутні проблеми з мобілізацією і нині триває її третя хвиля. За його словами, «мобілізація йде за планом». Коментуючи ймовірну потребу збільшити кількість мобілізованих, секретар РНБО уточнив, що це питання регулярно розглядається на засіданні Ставки верховного головнокомандувача [3].

В цілому, можна лише умовно погодитись з цим високоставленим українським чиновником. Так, стало набагато менше недоліків у проведенні мобілізації у порівнянні з двома її попередніми хвилями (особливо в умовах першої хвилі, коли спостерігались випадки: майже облавного способу вручення повісток чоловікам у громадських місцях; незаконних переміщень за кордон військовозобов'язаних громадян України; мобілізації до ЗСУ осіб чоловічої статі під 60-т років з хронічними, а іноді смертельними хворобами). Напевно, що приклади подібних ексцесів можна

знайти й зараз, однак чисельність їх суттєво зменшились.

Якщо поточні проблеми мобілізації, цілком підлягають певній локалізації та поступовому вирішенню, то більш серйозні недоробки і помилки, припущені під час мобілізаційної підготовки, усунути в умовах особливого періоду дуже важко, а інколи майже неможливо.

Перелік зазначених упущень майже збігається з переліком тих складових елементів, що становлять зміст мобілізаційної підготовки (ч. 3 ст. 3 Закону). Не можна стверджувати, що ці положення взагалі не виконувалися, але їх реалізація була неповною та непослідовною. Довгий час мобілізаційна підготовка з боку переважної більшості українського чиновництва (особливо далеких від вирішення оборонних проблем) сприймалася як другорядна формальність, що була успадкована від минулих радянських часів періоду «холодної війни».

Події 2014 року, дещо змусили керівництво держави змінити своє ставлення до організації оборони взагалі та реалізації завдань мобілізаційної підготовки зокрема. Однак, й тоді не спостерігалось системності у розв'язанні нагальних суспільних потреб у цій сфері (згадаймо хоча б так і не збудований в Україні після окупації м. Луганська патронний завод або не доведений до пуття облік військовозобов'язаних). Наступна активізація мобілізаційної підготовки в Україні настала майже за рік до широкомасштабної агресії РФ та була відповіддю на розосередження її військ по периметру кордонів нашої держави. Саме у зв'язку з цим, Президентом України було підписано Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих питань виконання військового обов'язку та ведення військового обліку» № 1357-IX від 30 березня 2021 року, який запровадив новий вид військової служби – військову службу за призовом осіб із числа резервістів у особливий період. Цей законодавчий акт дозволяє комплектувати ЗСУ та інші військові формування резервістами (військово-навченими особами з бойовим досвідом) в особливий період без оголошення мобілізації.

Окрім цього, було вжито низку інших заходів у сфері мобілізаційної підготовки, що дозволило краще підготувати ЗСУ та інші сили оборони до відбиття повномасштабного нападу з боку РФ. Втім, залишаються невирішеними питання згаданої вище підготовки, повне розв'язання яких може відбудеться вже у післявоєнний період. До таких проблем, на мій погляд, насамперед потрібно віднести: створення належно підготовленого мобілізаційного резерву; удосконалення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів; покращення підготовки та накопичення військово-навчених людських ресурсів призовників, військовозобов'язаних та резервістів для комплектування посад, передбачених штатами воєнного часу.

Для об'єктивності слід зазначити, що негативні наслідки від упущень і помилок у мобілізаційній підготовці в Україні були ще більш відчутними, якби нашої державі представниками демократичного світу не надавалася різноманітна допомога, що дозволило у значній мірі компенсувати владні прогалини у підготовці до настання особливого періоду (наприклад, здійснення військового вишколу мобілізованих українців в окремих країнах НАТО, матеріально-технічна допомога, постачання воєнної техніки, боеприпасів, обмундирування та ін.).

Зупиняючись на проблемі перспектив удосконалення чинної вітчизняної мобілізаційної справи, слід зазначити, що її вирішення залежить від низки умов. Перша і головна – у якому статусі Україна вийде з триваючої війни? (тут мої надії збігаються з переважною більшістю наших громадян).

Друга – як скоро Україна може стати членом військово-політичного блоку НАТО або чи існує взагалі така перспектива?

Третя – чи буде здатна наша держава, де-факто перебуваючи у позаблокову статусі самостійно створити сучасні ЗСУ – армію першої половини XXI століття, оснащену високоточною зброєю, спроможну до ведення дистанційної, роботизованої війни? Чи в умовах напівзруйнованої економіки, значних людських та матеріально-технічних втрат, здатність України у воєнній сфері і надалі буде обмежена армією зразка 60-70 років минулого сторіччя?

Тобто заходи щодо перспектив реформування відносин мобілізаційної справи в Україні можливі у двох варіантах.

Перший, Україна спроможна створити (самостійно або скоріш за допомогою партнерів і союзників) сучасні сили оборони, що відповідають стандартам армій першої половини теперішнього сторіччя. За цих обставин зміст так званого вузького мобілізаційного кейсу може притерпіти значних змін (особливо у частині мобілізації).

За умов другого варіанту (збереження моделі пострадянської армії, насамперед у частині її застарілого технічного оснащення), актуальність питань мобілізаційної

підготовки та мобілізації тільки збільшиться і буде характеризуватися остаточним поверненням до недавнього формально діючої загальної військової повинності та необхідності розширення військового обліку за рахунок жінок, які мають певні спеціальності (насамперед медичного профілю).

На підставі викладеного можна **констатувати**, що дев'ятимісячний досвід перебування України в умовах особливого періоду спричиненого широкомасштабною агресією РФ, дозволяє визнати як задовільний стан вітчизняного мобілізаційного кейсу у частині проведених цьогогоріч трьох хвиль мобілізації. Значна частина припущених помилок під час проведення заходів мобілізаційної підготовки з боку українських владних інституцій, була фактично знівельована завдяки різноплановій допомозі західних партнерів. Перспективи бажаного варіанту реформування мобілізаційного кейсу Україні зумовлені можливістю створення у післявоєнний період українських сил оборони за моделлю сучасних високотехнологічних армій провідних держав світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ігор Мельник. Мобілізація і початок Великої війни. 31 липня 2014. URL: <https://zbruc.eu/node/25107>.
2. Людмила Рибченко. Визволені на війну. 23 лютого 2013. URL: <https://tyzhden.ua/vyzvoleni-na-vijnu>.
3. Інна Андаліцька. В Україні відсутні проблеми з мобілізацією, наразі триває третя хвиля – Данілов. 21 жовтня 2022. URL: <https://www.unian.ua/war/v-ukrajini-vidсутni-problemi-z-mobilizacijeyu-narazi-trivaye-tretya-hvilya-danilov-12019449.html>.